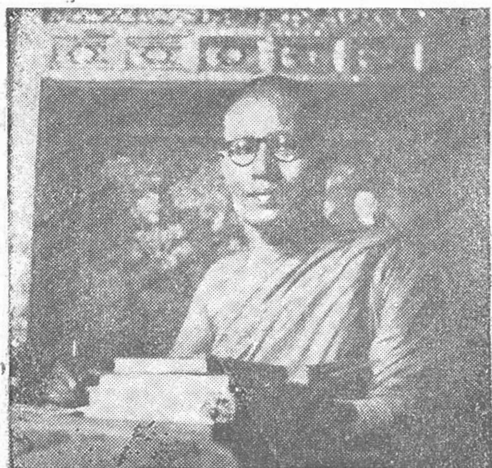

พระศรีสุทัสสมุนี

เจ้าคณะจังหวัดสระบุรี

เจ้าคณะตรวจการภาค ๔

คณบดีคณะพุทธศาสตรบัณฑิต

แห่งมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย กรุงเทพ ฯ

ผู้รวบรวมและเรียบเรียง

ตำนานพระพุทธฉาย

คำแถลง

เป็นเวลา ๑๐ กว่าปีมาแล้ว ที่ข้าพเจ้าคิดจะรวบรวมและเรียบเรียงตำนานพระพุทธฉาย ให้เป็นที่ยุตติสักที เพราะมีผู้นำไปพิมพ์เป็นเล่มบ้าง จารลงในใบลานเป็นผูกบ้าง มีสำนวนร้อยแก้วก็มี ร้อยกรองก็มี เทศนาโวหารก็มี ข้อความตรงกันบ้างไม่ตรงกันบ้าง เป็นการยากแก่การที่จะพิจารณาวินิจฉัยว่าฉบับไหนเป็นถูก ข้าพเจ้าได้เคยนำความคิดอันนี้ไปปรึกษากับท่านผู้รู้หลายท่านด้วยกัน ท่านก็แนะนำให้ข้าพเจ้า ค้นคว้า รวบรวม และ เรียบเรียงให้เป็นที่เรียบร้อยเสียใหม่ เพราะพระพุทธฉายก็จัดเป็นปูชนียสถานอันสำคัญส่วนหนึ่งของชาวไทยซึ่งควรจะได้มีตำนานเป็นหลักฐานไว้

ในที่สุดความพยายามของข้าพเจ้าก็สำเร็จลงด้วยดี โดยได้รวบรวมเรื่องพระพุทธฉาย ซึ่งมีกระแสความพาดพิงอยู่ในที่ต่าง ๆ เท่าที่ข้าพเจ้าค้นคว้าได้ ดังบัญชีรายชื่อหนังสือที่ปรากฏอยู่

ในหน้าต้นของหนังสือนี้ การเรียบเรียงตำนานพระพุทธฉายนี้ ข้าพเจ้าเรียบเรียงเป็นแบบเทศนาโวหาร เพราะต้องการให้ใช้เป็นแบบเทศนาได้ด้วย เป็นแบบหนังสืออ่านได้ด้วย จักได้ไม่ขัดแย้งกันอีกต่อไป ในการรวบรวมและเรียบเรียงนี้ มีลักษณะคล้ายสังคายนาคือ นำข้อความ ที่มีอยู่ใน ทโน้นบ้างที่นี้บ้างมาร้อยกรองรวมเข้าด้วยกัน มิใช่เป็นการประดิษฐ์เพิ่มเติมขึ้นใหม่แต่อย่างใด ข้าพเจ้าเชื่อว่าตำนานพระพุทธฉายฉบับนี้ จะเป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดในบรรดาที่เคยมีมาแล้ว

ในการเรียงถ้อยคำแบบเทศนานี้ อาจมีข้อขาดตกบกพร่องได้ ส่วนดีของหนังสือนี้ข้าพเจ้าขออุทิศแก่ชาวสระบุรีทั้งหลาย ผู้อยู่ร่วมจังหวัดกับปูชนียสถานนี้โดยทั่วกัน ส่วนข้อขาดตกบกพร่องนั้น ข้าพเจ้าขอรับเอาแต่ผู้เดียว

พระศรีสุทัสสมุนี

วัดชนะสงคราม กรุงเทพฯ

๓๐ มกราคม ๒๔๙๕

หนังสือที่ใช้ประกอบในการรวบรวม และเรียบเรียง ตำนานพระพุทธฉายนี้

---

๑. ตำนานพระพุทธฉายฉบับกรมศิลปากร
๒. หัวใจพระพุทธศาสนา กับประวัติพระฉาย
๓. คำให้การชาวกรุงเก่า
๔. สาวกนิพพาน
๕. ฎีกาชยมงคลอัฏฐกเทศนา
๖. พระธัมมปทัฏฐกถา
๗. เทศนาเรื่องพระพุทธฉาย ฉบับใบลาน
๘. พระเจ้าเลียบโลก ฉบับพื้นเมือง

สารบาญ

เรื่องพระพุทธฉาย

จากหนังสือ "คำให้การชาวกรุงเก่า"

ที่เขา ปถวี อยู่ทางทิศเหนือพระพุทธบาท ที่เขาสุวรรณบรรพต ข้ามฟากแม่น้ำไป ระยะทางห่างวัน ๑ มีเพิงเขาแห่ง ๑ เหมือนอย่างพังพานพระยานาค สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้เสด็จมาอาศรัยบังฝนอยู่ที่เชิงเขาแห่งนี้ ที่ซึ่งพระพุทธองค์ได้ประทับอาศรัยนั้น จึงมีรอยพระพุทธฉายฉายพระภักตร์ออกมาทางข้างหน้า ติดอยู่ยังกระเพิงผานั้น โดยอำนาจพระพุทธปาฏิหาร พระรูป พระรัศมี ผ้ากาสาวพัตรแห่งพระพุทธองค์ ยังแลเห็นเป็นสีเหลืองอยู่เสมอไม่เศร้าหมอง ยังคงเป็นสีผ้ากาสาวพัตรอยู่จนบัดนี้ รอยพระพุทธฉายซึ่งทรงประดิษฐานติดอยู่กับเงื้อมผานั้น หาได้มีพระมณฑปหรือ วิหาร สร้างขึ้น ปกคลุม กำบังไว้

ไม่ แม้เวลาฝนตกน้ำฝนไหลลงมาตามเงื้อมผา ก็ไหลหลีกรอยพระพุทธฉายไป มิได้ต้องพระฉายาของพระพุทธองค์ แต่ก่อนมาพระมหากษัตราธิราชเจ้า เคยให้สร้างพระ มณฑป และ พระ วิหาร ขึ้นหวังจะปกป้องรอยพระพุทธฉาย สมเด็จอมรินทรเทวราชก็บันดาลให้หักพังทำลายเสีย เทพเจ้าหาพอพระทัยจะให้มีอะไรบังรอยพระพุทธฉายไม่ ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตราธิราชเจ้าแต่ก่อนมา จึงให้ปรายแต่พื้นที่ให้ราบคาบ และให้ทำบรรไดแต่พื้นขึ้นไปสู่ที่องค์พระพุทธฉาย

ฤดูนมัสการพระพุทธฉายนี้ ในกำหนดเดือน๔ทุกปี มีพระมหากษัตริย์และเสนามาตย์ราษฎรชาวบ้านชาวเมืองไปนมัสการกราบไหว้ และมีการมโหรสพสมโภชเป็นงานปีเสมอทุกปีมิได้ขาด

หมายเหตุ *เขาปถวี คือ เขาฆาฏกะในตำนาน การที่เรียกว่า ปถวีนั้น เป็นความนิยมเรียกภูเขาที่พระสงฆ์อาศรัยได้ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "เขาดิน" อันมีอยู่หลายแห่งในสระบุรี*

ตำนานพระพุทธฉาย

(พระพุทธเจ้าประทับณพระวิหารบุพพาราม)

ยสฺส ปาปํ กตํ กมฺมนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตฺถา ปุพฺพาราเม วิหรนฺโต ฆาฏิกํ ขุํ อารพฺภ กเถสิ

สตฺถา อันว่าองค์สมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อพระองค์ประทับอยู่ ณ พระวิหารบุพพาราม อันมหาอุบาสิกาวิสาขา สร้างถวาย พระองค์ทรงพระปรารภซึ่งพระภิกษุชื่อว่า ฆาฏกะ แล้วตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า ยสฺส ปาปํ กตํ กมฺมํ เป็นอาทิ ฉนี้

(เหตุการณ์ก่อนหน้าที่จะเสด็จมาประทับ)

กิร ดังได้สดับมา ในกาลอันล่วงมาแล้วเมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ณ ควงไม้พระมหาโพธิ์ แล้วพระองค์

ก็เสด็จโปรดประทานพระสัทธรรมเทศนา แก่เวนัยสรรพสัตว์ มีพระภิกษุเบญจวัคคีย์เป็นต้น ให้ได้สำเร็จซึ่งมรรคผล ตามอุปนิสสัยสามารถ จวบจนถึงโอกาสที่ได้เสด็จมาประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันใกล้กรุงราชคฤห์มหานคร ยังประชานิกรชาวราชคฤห์ทั้งหลาย อันมีพระเจ้าพิมพิสารบรมกษัตริย์เป็นต้นให้เลื่อมใส ทรงได้ซึ่งพระอัครสาวกทั้งฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา คือ พระมหาโมคคัลลานะและพระสารีบุตร เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จอำลาจาก พระนครราชคฤห์มา ประทับ ยัง พระวิหารบุพพารามในพระนครสาวัตถีนั้น ก็ยังเอิญมีบุตรพราหมณ์ ภารทวาชโคตร ผู้หนึ่งซึ่งชื่อว่าปิณโฑละ ฟังพระสัทธรรมเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วก็เกิดศรัทธาได้ทูลขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงประทานให้ เนื่องจากพระปิณโฑละเพิ่งจะบรรพชาใหม่ และเนื่องจากพระองค์จะเสด็จมา

ประทับยังพระวิหารบุพพารามในพระนครสาวัตถีในเร็ววัน พระองค์จึงทรงมอบให้พระบิณโฑละนั้นอยู่ในความควบคุมของพระมหาโมคคัลลานะ ให้เธอได้ปฏิบัติสมณธรรมจนกว่าจะได้สำเร็จซึ่งมรรคและผล ให้พระมหาโมคคัลลานะได้ช่วยอนุเคราะห์พระบิณโฑละไปจนกว่าจะถึงที่สุด เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระพุทธฎีกาสั่งพระมหาโมคคัลลานะเช่นนี้แล้ว ก็เสด็จอำลาจากพระวิหารเวฬุวันมาประทับยังพระวิหารบุพพาราม พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์จำนวนมาก ทรงแสดงธรรมสั่งสอนประชาชนอยู่ ณ ที่นั้น

(พระมหาโมคคัลลานะพาพระบิณโฑละไปปฏิบัติสมณธรรม)

มหาโมคฺคลฺลาโน ปน ส่วนพระมหาโมคคัลลานะรับสนองพระพุทธฎีกาแล้ว ก็ยับยั้งอยู่ มิได้ติดตามโดยเสด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไป พระผู้เป็นเจ้าจึงพาพระบิณโฑละนั้นไปอยู่ร่วมอาศรัย ณ

สถานที่แห่งเดียวกัน ให้พระปิณโฑละนั้นปฏิบัติปัดกวาดเสนาสนะและเครื่องใช้ตลอดจนถึงกุฎีวิหาร มีลักษณาการประหนึ่งว่าอาจารย์ใช้ศิษย์ และศิษย์รับใช้อาจารย์ ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการจะพิจารณาดูอุปนิสสัยใจคอของพระปิณโฑละว่าจะมีอาสวะควรแก่พระกัมมัฏฐานอย่างใด ในที่สุดก็ทราบอุปนิสสัยของพระปิณโฑละว่าควรในข้างทางสมถยานิกะ คือต้องเจริญฌานในเบื้องต้น อันสามารถจะได้บรรลุผลคือ พระอรหัตต์พร้อมด้วยอภิญญามีฤทธิ์เหาะเหิรเดินอากาศได้ พระผู้เป็นเจ้าจึงพาพระปิณโฑละไปสู่สถานที่อันวิเวกต่าง ๆ หลายแห่งหลายสถาน แต่พระปิณโฑละนั้นก็หาสำเร็จฌาน และมรรคผลตามที่ประสงค์ไม่

(พระมหาโมคคัลลานะนำพระปิณโฑละมาถึงภูเขาฆาฏกะ)

เอกทิวสํ อยู่มากาลวันหนึ่ง พระมหาโมคคัลลานะจึงมาพิจารณาว่า ในพื้นชมพูทวีปนี้ เราก็

ได้พาพระปิณโฑละไปปฏิบัติสมณธรรมหลายหนหลายแห่งแล้ว เธอก็หาได้สำเร็จมรรคผลประการใดไม่ ซรอยว่าบุพพูปนิสสัยของเธอนั้น จะนิยมชมชอบไปในทางประเทศที่เป็นป่าจันทชนบท พระผู้เป็นเจ้าจึงกำหนดนึกเอาประเทศสุวรรณภูมิ อันมีอยู่ในทิศบูรพาแห่งชมพูทวีปไกลออกไป จึงแจ้งความประสงค์ให้พระปิณโฑละทราบทุกประการ พระมหาโมคคัลลานะก็เข้าสู่จตุตถฌาณ มีอภิญญาณเป็นบาท นฤมิตรกายพระปิณโฑละให้เล็กเท่าผลมะขามป้อมแล้วขอดชายจีวรเหาะมา ผ่านทะเลผ่านป่า ผ่านบ้าน ผ่านเมือง ผ่านแม่น้ำและภูเขามาเป็นจำนวนมาก แต่สิ้นเวลาไม่สู้นาน ก็พอมาถึงภูเขาฆาฏกะอันมีลักษณะกลมและสูง ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ออกไปก็มีน้ำตกไหลมาหล่อเลี้ยงภูมิภาคพฤกษาและลดาวัลย์ให้สดชื่นเขียวขจี พระมหาโมคคัลลานะจึงคิดว่าสถานที่นี้ คงจะเหมาะสมแก่บุคคลผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียรทางพระกัมมัฏ

ฐานเป็นมั่นคง พระผู้เป็นเจ้าจึงลงจากอากาศมาสู่ยอดเขา แล้วมองไปดูพื้นแผ่นดินทั่วทุกทิศ จึงเห็นหมู่บ้านปลูกติดกันไปเป็นระยะ คือบ้านของพรานฆาฎกะและบริวาร อันมีอยู่ในทิศอิสาณและบูรพาของภูเขา พระผู้เป็นเจ้าจึงมาจินตนาการรำพึงว่า ถ้าเราจะหยุดพักบำเพ็ญพระกัมมัฏฐานสันโดษโดยลำพังบนยอดภูเขานี้ ก็น่าจะได้ แต่ว่าผลนั้นจะมิได้แพร่หลายเป็นคุณแก่คนเหล่านี้ด้วย ถ้าเราได้ลงไปติดต่อกับประชาชนเหล่านี้ ก็จะได้ช่วยซึ่งกันและกัน เป็นการเผยแพร่พระบวรพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี เมื่อพระผู้เป็นเจ้าคิดเช่นนี้แล้ว ก็ลงจากภูเขาฆาฎกะมิทันช้า แล้วคลายฤทธิ์นฤมิตรกายาของพระบิณโฑละให้คืนคงสภาพดังเก่า แล้วก็พากันเดินไปสู่ลานบ้านของพรานฆาฎกะ ทันที

(พระมหาโมคคัลลานะพบกับพรานฆาฎกะ)

สายณหสมเย ก็พอดีเวลานั้นเป็นเวลาบ่ายใกล้ตะวันจะยอแสง พรานฆาฎกะก็จัดแจงเก็บ

เนื้อที่ไปล่ามาได้ตอนกลางวันนั้นไว้บนร้าน พิงคันธนูไว้ที่ข้างร้าน และแขวนถุงลูกธนูไว้บนหัวเต้า พรานฆาฏกะก็อาบน้ำชำระกายให้สอาด แล้วกลับมานั่งสำราญอยู่ ณ ร้านที่เก็บเนื้อกลางบ้านนั้น

โส ปน พระมหาโมคคัลลานะกับพระขีณ-โฑละ ก็พากันเข้าไปสู่ที่ใกล้ฆาฏกะพราน มีอาการประดุจดังว่าบุคคลผู้หลงทางมาในกลางป่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งสองก็หยุดยืนอยู่เฉพาะหน้าของฆาฏกะ-พราน พระมหาโมคคัลลานะจึงมีสุนทรโวหารกล่าวกะพรานฆาฏกะว่า "โภ คหปติ ดูก่อนท่านเจ้าของบ้านผู้เจริญ อาตมภาพทั้งสอง พลัดบ้านเมืองมา ก็ยังเอินเย็นเวลาพลบค่ำเข้าณที่นี้จะเดินทางต่อไปก็เกรงว่าจะมีอันตราย ถ้าท่านเจ้าของบ้านไม่รังเกียจอย่างใด ก็โปรดกรุณาอนุญาตให้อาตมาภาพทั้งสองได้พักนอนอยู่ณที่นี้สักหนึ่งราตรีก็จะเป็นการดี"

ฆาฏกลุทฺธโก ปน ฆาฏกะพรานได้ฟังสุนทร

วาที ของพระเถระเช่นนั้น ก็นึกประหลาดใจระคนด้วยความขุ่นเคือง เพราะพรานฆาฏกะไม่เคยรู้เรื่องของพระบวรพุทธศาสนา เป็นผู้เกิดอยู่ในกลางป่ามีบิดามารดาและวงษ์ญาติเป็น พราน ป่า มา ช้า นานหลายชั่วบรรพบุรุษ มีร่างกายเป็นมนุษย์แต่จิตใจโหดร้ายกับคล้ายสัตว์ป่าที่ร้าย พรานฆาฏกะเป็นหัวหน้าพรานป่าทั้งหลายตลอดป่าใหญ่นั้น มีภรรยาซึ่งมีบุตรด้วยกันเป็นชายสองและหญิงสองรวมเป็นสี่ เมื่อพรานได้ฟังถ้อยคำของพระเถระและได้เห็นรูปลักษณะของผู้ครองผ้ากาสาวพัศตร์เช่นนี้ ก็ไม่แน่ใจว่าจะเป็นมนุษย์หรือเป็นอะไร และคิดว่าในถิ่นแคว้นแดนที่เราอยู่นี้ไม่เคยมีใครบังอาจเข้ามายืนสง่าวางท่าอยู่ในลานบ้านเราได้ อย่าว่าแต่ในลานบ้านเลย แม้ภายในประตูป่าไกลจากบ้านออกไป ใครขืนเหยียบย่างเข้ามาโดยมิได้รับอนุญาต เราก็จะพิฆาฏฆ่าให้สิ้นชีวิตด้วยพิษของลูก ธนูที่ คมปราย ซึ่งอาบด้วยพิษยางน่อง

เป็นแน่นอน แต่ว่าบุคคลประหลาดทั้งสองนี้ สัญจร ผ่านประตูป่าเข้ามาได้อย่างไร เราได้เคยสั่งให้พราน ฉกรรจ์รักษาประตูป่าไว้ตั้งหลายสิบคน ไฉนบุรุษทั้ง สองนี้จึงดั้นด้นเข้ามาถึงลานบ้านกระชั้นชิดตัวเรา ได้ฉะนี้ น่าจะเชื่อว่าเป็นผีมากกว่าเป็นคน พรานคิดเช่นนี้แล้ว จึงมียุบลตอบแก่พระเถระไปว่า "วสลิ ดูกรคนร้าย ไฉนท่านจึงอุกอาจเข้ามาถึงที่นี่ ท่านหลบหนีซุกซ่อนหรือว่าได้รับผันผ่อนอนุญาตจาก ใครให้เข้ามา ถ้าได้รับอนุญาตก็น่าจะมีใครนำพามา ด้วยสักหนึ่งคน นี่ก็มากันแต่ลำพังตนดูเป็นทีว่าข้า นี่ก็โตไม่ต้องกลัวใคร มีหน้าซ้ำจะมาขออาศรัยหลับ นอนผ่อนพักดูช่างอัปปลักษณ์ร้ายกาจเกินกำหนดที่ จะงดโทษให้ ถ้าหากว่าท่านทั้งสองเต็มใจจะพักนอนที่ นี่ให้ได้จริง ๆ แล้ว ก็ลองถามคันธนูที่พิงร้านอยู่ที่นั่น ดูเถิด บางทีมันจะตอบท่านว่าให้นอนได้หรือไม่ได้"

โส ปน ส่วนพระมหาโมคคัลลานะเมื่อได้ฟัง คำปราศรัยเช่นนั้น พระผู้เป็นเจ้าจึงตอบว่า "โภ

คหปติ ดูกรคหบดี ผู้เจริญเรานี้เป็นสมณะ คือผู้สงบกายวาจาและใจ ไม่เป็นเวรเป็นภัยแก่ผู้อื่นแม้แต่ด้วยดวงจิต การที่เราล่วงล้ำกรรมสิทธิ์เข้ามาสู่แดนของท่านก็มิได้มีประสงค์จะลบหลู่ดูหมิ่น ประการใด เรามีแต่น้ำใจที่ซื่อตรงและหวังจะชี้แจงแสดงให้คนทุกคนได้รู้ว่าทุกข์สุขและเหตุของทุกข์ สุข เป็นเช่นไร การที่ท่านกรุณาให้เราถามคันธนูว่าจะให้นอนได้หรือไม่นั้น นับว่าเป็นผู้มีเมตตาแก่อาตมภาพเป็นอย่างสูงสุด อาตมภาพจะได้ถือโอกาศพูดกับคันธนูของท่านณบัดนี้" ว่าพลาง พระมหาโมคคัลลานะก็ผินไปทางคันธนูนั้นทันที แล้วมีวาจากล่าวขึ้นว่า "ดูกรธนู ท่านผู้ซื่อสัตย์ เมื่อท่านเป็นสมบัติของใคร ท่านก็รับใช้ให้กระทำกิจได้ตามหน้าที่ทุกครั้ง บัดนี้เราจะลองถามและใช้ท่านบ้าง ในทางที่เป็นกุศล เราขอถามท่านว่าท่านจะสำแดงตนให้กลายเป็นแท่นไสยาศน์ขนาดเราทั้งสองจำวัดได้สบาย มีเครื่อง

ปูลาดและหลังคาขยายคลอบคลุมให้พอดี ให้เราได้พักจำวัดสักราตรีจะได้หรือไม่ได้"

ธนูบี่ ฝ่ายธนูนั้น ครั้นจบคำถามของพระมหาโมคคัลลานะแล้ว ก็แสดงอาการดุจดังว่ามีคนจับเอาขึ้นตั้ง ยังแล่งธนูข้างหนึ่งให้ปักแน่นสนิทติดกับพื้นดิน คันทั้งสองข้างก็แผ่ขยายกลายสิ้นเป็นพื้นเตียงไสยาสน์ใหญ่ ปานดังปีกนกหัศดีที่คลี่ออกไปจากตัวของมัน บนเตียงนั้น ก็มียี่ภู่ปูลาดสอาดตา พร้อมด้วยหมอนหนุนวางทางด้านเกยาทั้งสองเตียง มีหลังคาและฝาเคียง ควรแก่การไสยาศน์ยิ่งนัก

ฆาฏกะพรานได้เห็นประจักษ์ด้วยความมหัศจรรย์และตกตลึงถึงกับปากอ้าตาค้าง หมดหนทางที่จะกล่าวคำใด ๆ ได้อีกต่อไป แต่มานึกในใจว่าคนทั้งสองนี้ น่าจะเป็นภูตผีปีศาจสำแดงร่างเป็นคนมาหลอกเราแม้จะนอนก็คงไม่นอนไปถึงรุ่งเช้า คงจะต้องพลัดตกหกคว่ำลงมาเป็นแน่ พรานคิดเช่นนี้แล้วก็แลไปดูทางธนู แล้วก็กลับมาแลดูทางพระเถระ

โส ปน ส่วนพระมหาโมคคัลลานะก็บอกให้พระปิณโฑละขึ้นนอนณเตียงข้างหนึ่ง ซึ่งหันศีรษะมาทางตัวแล่งธนู พระมหาโมคคัลลานะก็ขึ้นสู่เตียงอีกข้างหนึ่งซึ่งหันเท้ามาสู่แล่งธนู พระผู้เป็นเจ้ามหาโมคคัลลานะก็สอนกัมมัฏฐานให้แก่พระปิณโฑละ นั่งขัดสมาธิทำกัมมัฏฐานอยู่จนถึงปัจฉิมยาม ด้วยความที่เคร่งเครียดในการเจริญพระกัมมัฏฐาน พระปิณโฑละก็เกิดมีอาการอันง่วงเหงาหาวนอน จึงพักผ่อนคิดว่าจะจำวัดสักนิดหนึ่ง จึงเอนกายลงยังพื้นเตียงเพื่อจำวัด เธอก็เผลอพลัดตกจากเตียง ด้วยอำนาจขาดสติที่จะรักษา พระมหาโมคคัลลานะตื่นขึ้นและได้แลเห็นเช่นนั้น จึงกล่าวติเตียนและตักเตือนให้กำหนดสติเวลาจะนอนทุกคราวไป

ฆาฏโก ปน ส่วนนายพรานฆาฏกะคืนวันนั้นวุ่นวายใจหลับไม่ลง บุตรภรรยาหมู่ญาติและบริวารในแดนดงส่วนนั้น ก็พากันแตกตื่นมาดู ทุกผู้ทุกคนต่างโจทย์จรรย์กันไปต่าง ๆ นา ๆ ด้วยไม่เคยเห็นมา

แต่ก่อนกาล เมื่อนายพรานได้เห็นพระบิณโฑละพลัดตกลงจากคันธนูเช่นนั้นจึงกล่าวขึ้นว่า "วสลิ ดูกรคนร้ายท่านจะนำความเสนียดจัญไรมาให้แก่ความเป็นอยู่ของเรา บัดนี้ก็จวนจะรุ่งเช้าอยู่แล้ว ท่านควรจะรู้จักเวลา พากันออกไปเสียจากที่นี่ เราจะได้มีโอกาสใช้ธนูของเราตามปกติต่อไป"

โส ปน ส่วนพระมหาโมคคัลลานะจึงพาบิณโฑละ ลงจากเตียงธนูที่อาศรัย แล้วก็บันดาลให้ธนูนั้นคืนคงสภาพเดิม และตั้งพิงไว้ดังเก่าทุกประการ พระมหาโมคคัลลานะกับพระบิณโฑละได้มาประดิษฐานเฉพาะหน้าของฆาฏกะพราน พระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวสุนทรโวหาร เป็นการขอบคุณและอนุโมทนา แล้วพระคุณเจ้าทั้งสองก็อำลาฆาฏกะพรานเดินลัดตัดมาตามชายเขา

(พระบิณโฑละสำเร็จพระอรหัตต์)

พระมหาโมคคัลลานะเถระเจ้า มาจินตนาการว่า บนยอดเขาฆาฏกะนี้ มีลักษณะเหมาะสมแก่การ

เจริญพระกัมมัฏฐาน สมควรจะพาพระปิณโฑละขึ้นไปปฏิบัติการทดลองดู พระผู้เป็นเจ้าจึงพาปิณโฑละขึ้นสู่ยอดเขา แล้วให้นั่งขัดสมาธิเจริญสมณธรรม สิ้นระยะเวลาไม่นาน จิตของพระปิณโฑละก็บรรลุถึงซึ่งฌานสมาบัติ ในที่สุดก็ได้สำเร็จแก่พระอรหัตต์ ตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทประหาร ณ ยอดเขาฆาฏกะในขณะที่เป็นเวลาเช้า

(พระมหาโมคคัลลานะพาพระปิณโฑละกลับ)

เมื่อพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า เห็นว่าพระปิณโฑละสำเร็จพระอรหัตต์แล้ว จึงมารำพึงถึงฆาฏกะพราน ว่าควรที่เราจะทรมานให้หายพยศอันร้าย ให้ได้ความเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนา แล้วจักได้พาให้ญาติพี่น้องและบริวารชน พลอยเลื่อมใสไปด้วย จักเป็นการช่วยให้ประชาชนถิ่นนี้มีความรู้และปฏิบัติชอบ ตามระบอบของพระบวรพุทธศาสนา อันจะนำมาซึ่งความสงบและความสุข

สมเด็จพระบรมศาสดา ทรงกระทำปฏิสัณฐารต้อนรับ และมีพระพุทธดำรัสตรัสถามถึงความเป็นไป พระมหาโมคคัลลานะก็ได้ทูลถวาย ถึงกิจการ ที่พระพุทธองค์ได้ทรงมอบให้กระทำ โดยเฉพาะคือการน้อมนำกำกับพระปิ่นโฑละให้ปฏิบัติ พระกัมมัฏฐานจนกว่าจะได้สำเร็จซึ่งมรรคและผล ให้พระพุทธองค์ได้ทรงทราบตั้งแต่ต้นจนอวสาน และในที่สุดก็ได้ทูลถึงพฤติการณ์ของพรานฆาฏกะ อันอยู่ในชนบทไกลออกไป ว่ามีอุปนิสสัยควรที่พระพุทธองค์จะทรงพระกรุณาเสด็จไปโปรดให้ได้สำเร็จ ซึ่ง มรรค และผล สมเด็จพระทศพลสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงมีพระพุทธฎีกาตรัสว่า ดูกรมหาโมคคัลลานะ ตถาคตได้เล็งพระญาณ เห็น อุปนิสสัย ของ พรานฆาฏกะตั้งแต่ตถาคตยังอยู่ในเวฬุวันวิหาร แต่ต้องการที่จะให้พรานฆาฏกะ ได้ประสพ พบ เห็น เธอทั้ง สองเสียก่อน การพบของเธอทั้งสองกับพรานฆาฏกะนั้น ย่อมเป็นการบ่มอุปนิสสัยปัจจัยของพรานให้

แก่กล้าขึ้น การที่ตถาคตได้ใช้ให้เธอควบคุมพระบิณโฑละในการปฏิบัติธรรมนั้น ก็โดยประสงค์จะให้ช่วยข่มอุปนิสสัยของพรานฆาฏกะนั้น พร้อมไปด้วยกัน บัดนี้ เธอก็ได้ปฏิบัติกิจการนั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปแล้ว ตถาคตขออนุโมทนาสาธุการ ในวันพรุ่งนี้ ตถาคตจะไปสู่สถานของพรานฆาฏกะนั้นโดยลำพัง และจะยังพรานฆาฏกะนั้นให้ได้สำเร็จซึ่งมรรคและผล การไปของตถาคตนั้น จะยังประโยชน์ และ ความสุข ให้ เกิด แก่ ประชาชน เป็นจำนวนมาก

(พระพุทธเจ้าเสด็จมาโปรดพรานฆาฏกะ)

อถโข ภควา ครั้งนั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเมื่อถึงวันรุ่งขึ้นอันเป็นเวลาบิณฑบาต ก็เสด็จออกจากบุพพารามมหาวิหาร . โดยอธิษฐานซึ่งพุทธาธิฤทธิ์ ล่องลอยมาในนภาลัยประเทศอากาศ เมื่อมาใกล้จะถึงนิวาสของพรานฆาฏกะแล้ว สมเด็จ

พระบรมประทีปแก้ว จึงเสด็จลงจากเวหา ด้วยหวังว่าจะทรงแสดงซึ่งพุทธลีลา อันงามด้วยพระรัศมีหกประการ ยังสัตว์ป่าและปักษาชาติในไพรสาณฑ์ให้ได้รื่นรมย์ชมพระบารมี อันจะยังหทัยของสรรพสัตว์เหล่านี้ให้ได้แสงสว่างเป็นทางปลูกซึ่งบุพพูปนิสสัย เมื่อพระพุทธองค์ได้เสด็จดำเนินไปด้วยพระพุทธลีลาสเช่นนั้น สรรพพฤกษาลดา-วัลย์ก็สว่างพุ่งพวยด้วยพระรัศมีทั้ง ๖ ประการ สรรพสัตว์ในป่าและปักษาชาติบนต้นไม้ ก็พากันงุนงงหลงพระรัศมี ทุกตัวสัตว์หยุดนิ่งอยู่กับที่ไม่อาจที่จะเคลื่อนไหว เหมือนมีใครมามัดรัดตรึงตรึงไว้กับที่ ทั้งนี้เพราะพระรัศมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้างดงามตามส่องซอกซึ้งเข้าไปถึงขั้วแห่งหัวใจ ทุกตัวสัตว์ลืมไพรลืมอาหาร และลืมความทุกข์ความทรมานหมดสิ้น ยืนดื่มด่ำอยู่แต่ในแสงสว่างแห่งพระรัศมีนั้น ครั้นมาถึงบริเวณภูเขาฆาฏกะ พระผู้มีพระภาคก็เงือดงดลดพระรัศมี มีอาการดุจดังว่า

พระภิกษุสามัญเดินลัดป่ามาโดยลำพัง แล้วก็มุ่งมายังลานบ้านพรานฆาฏกะ ขณะนั้นพรานฆาฏกะกำลังนั่งพักร้อนอยู่กลางลานบ้าน พอเหลือบเห็นพระบรมศาสดาจารย์ ก็นึกเคืองขุ่นครุ่นคิดแต่ในใจ เออเมื่อวานนี้มาสองคนแล้วกลับไป วันนี้ยังจะมาใหม่อีกหนึ่งคน ชรอยว่าคนเหล่านี้จะมีกลอุบายคบคิดกันมาทำลายเราให้ถึงซึ่งความฉิบหาย พรานฆาฏกะคิดวุ่นวายอยู่เช่นนี้ ก็พอดีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดำเนินถึง แล้วจึงตรัสกับพรานฆาฏกะว่า "ดูกร คหบดีผู้เจริญ อาตมาภาพจะขออาศรัยกับท่าน ที่นี่ สักราตรี หนึ่ง จะได้ หรือ ไม่" นายพรานจึงตอบออกไปว่า "ดูกร ท่านผู้เป็นคนร้าย เมื่อวานนี้ก็มีคนชนิดเดียวกับท่านมาขออาศรัยถึงสองคนได้ก่อความกาหลอลหม่านให้เกิดขึ้น จนข้าพเจ้านอนไม่หลับ ในที่สุดก็ต้องไล่ขับให้ออกไปจากที่นี่ วันนี้ท่านจะมารบกวนข้าพเจ้าเช่นนั้นอีกละกระมัง ข้าพเจ้าจึงขอยับยั้งไม่ยอมให้ท่านพัก

ในลานบ้านนี้เป็นอันขาด สมเด็จพระบรมโลกนาถ จึงตรัสกะพรานฆาฏกะว่า "ถ้าท่านไม่กรุณาให้อาตมภาพพัก ณ ที่ลานบ้านนี้แล้ว ก็ขอได้กรุณาให้อาตมภาพพัก ณ เชิงภูเขาใกล้บ้านนี้ จะได้หรือไม่" พรานฆาฏกะเห็นว่าเชิงเขาอยู่ห่างเรือนออกไปคงจะไม่เกิดความรำคาญอันใดนัก จึงตอบอนุญาตว่า "ตามใจท่านเถิด"

(พระพุทธเจ้าทรงทำปาฏิหารให้พรานฆาฏกะเลื่อมใส)

เมื่อนายพรานเปิดโอกาสให้เช่นนั้นแล้ว สมเด็จพระบรมประทีปแก้ว จึงเสด็จมายังภูเขาฆาฏกะแล้วเข้าประทับอยู่ ณ เชิงเขาเบื้องล่างทางทิศบูรพา พระองค์ทรงปรารถนาจะทรมานนายพราน และบริวารที่เป็นพรานให้ทิ้งเสียซึ่งพยศอันร้าย จึงทรงอธิษฐานด้วยพุทธาฤทธิ์ นฤมิตรให้หมู่เมฆตั้งขึ้นคลุมหุ้มท้องฟ้า นภากาสมืดมนท์ราวกับเป็นเวลาราตรี ในทันทีฝนห่าใหญ่ก็ตกลงมาในบริเวณ

หมู่บ้านพรานฆาฎกะและเทือกเขาโดยรอบนั้นตลอดเวลา ๓ วัน กับ ๓ ราตรี น้ำฝนก็ไหลท่วมสถานที่และเย่าเรือนของนายพรานเอะอะวุ่นวายกันไปหมด สมเด็จพระตถาคตเจ้าจึงทรงอธิษฐานบันดาลให้ภูเขาฆาฎกะในส่วนที่ประทับนั้นแผ่หน้าผายื่นเงื้อมออกไปคล้ายกับพังพานพญานาค กางกันน้ำฝนมิให้ไหลมาต้องพระวรกายของพระองค์ เมื่อฝนได้ขาดเม็ดลง นายพรานบและบริวารก็พากันลุยน้ำมายังเชิงเขาเพื่อเก็บสิ่งของบางอย่าง อันจะเป็นอันตรายด้วยน้ำท่วม ทุกคนได้มารวมพร้อมกัน ณ ที่เชิงเขาแล้วก็ได้มองเห็นเงื้อมผาแผ่ยื่นออกไปเหมือนพังพานพญานาค ต่างก็พากันหลากใจ เพราะแต่ก่อนแต่ไรไม่เคยปรากฏ พวกนายพรานทั้งหมดจึงได้พากันขึ้นไปดู ก็แลเห็นพระบรมครูประทับนั่งขัดสมาธิอยู่ในพังพานของภูเขานั้น ทุกคนพากันอัศจรรย์ใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะไม่ทราบความจริงว่า ฝนที่ตกใหญ่สามคืนสามวันก็ดี ภูเขาที่แผ่ผังพาน.

ออกมาก็ดี ทั้งสองอย่างนี้เกิดขึ้นเพราะอะไร พวกพราหมณ์ทั้งหลายก็ได้แต่คิดคาดคะเนสันนิษฐาน ที่เป็นไปในด้านดีก็มี ด้านร้ายก็มี ที่เป็นไปในด้านดีนั้น ก็สันนิษฐานว่า เหตุการณ์ทั้งสองอย่างนี้เกิดขึ้นเพราะ ศักดานุภาพของ บุคคลคนเดียวนี้ ที่มาขอพัก เพราะมีรูปและลักษณะเช่นเดียวกันกับบุคคลสองคนที่มาขอพักวันก่อน คนทั้งสองนั้นได้บันดาลให้คันธนูเป็นเตียงนอนได้มาแล้ว ส่วนคน ๆ นี้ คงจะบันดาลฝนและบันดาลภูเขาป้องกันฝนนั้นได้เป็นแน่ ที่แปรความไปในทางด้านร้ายนั้น ก็สันนิษฐานตรงกันข้าม คือ บุคคลที่มาขอพักก่อนก็ตาม ที่มาขอพักขณะนี้ก็ตาม ล้วนเป็นคนชั่วร้าย เพราะนำมาซึ่งภัยอันตรายนานัปการ ต่างคนต่างก็สันนิษฐานออื้ออึงคนึงไป ในที่สุดพราหมณ์มาฎกะ ก็ เข้า ไปใกล้ และร้อง ถามกับสม เด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า วสลิ ดูกรคนร้าย เพราะการมาอาศัยของท่านทีเดียว จึงทำให้เกิดมีฝนตก

ใหญ่พวกเราทั้งหลายไม่เป็นอันได้ทำอะไรทั้งสามคืน และสามวัน มิหนำซ้ำท่านยังมาคิดแปลงแต่งภูเขาของเราให้วิปริตผิดเพี้ยนไป ท่านขอพักกะเราไว้เพียง ๑ ราตรี บัดนี้เวลาก็ล่วงมา ๓ ราตรีแล้ว ท่านไม่ควรจะอยู่ชักช้าให้ผิดสัญญาไป สมเด็จพระจอมไตร ฯ สัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสตอบว่า ดูกรคหบดีผู้เจริญ เรามาขอพักเพียงราตรีเดียวจริงของท่าน แต่ว่าฝนตกหนักตลอดวันตลอดคืน ไม่มีทางที่เราจะไปจากที่นี่ได้ แม้ฝนจะหายลงไปในขณะนี้ ภูมิภาคก็ท่วมท้นล้นไหลด้วยสายน้ำ สุดที่เราจะบุกเดินไปได้ ท่านผู้เจริญเราขออาศรัยพักต่ออีกสักราตรีหนึ่ง พอให้น้ำงวดลงแล้วเราจะลาไป ในที่สุดพรานฆาฏกะก็พาพรานทั้งหลายกลับที่อยู่ของตน ๆ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปน ส่วนสมเด็จพระทศพลสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อถึงราตรีวันนั้นพระองค์ก็ทรงอธิษฐานให้หมู่เทพยดาและหมู่พรหมเข้ามาเฝ้า นับตั้งแต่เหล่าภุมมเทวดาขึ้นไปจนถึง

อกนิษฐพรหม ต่างก็ทะยอยกันมาเฝ้าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นมหาสมัยสโมสร เทพยดาที่มีศักดิ์ใหญ่ก็เข้ามาก่อน ถวายบังคมแล้ว ยืนอยู่โดยลำดับ นับตั้งแต่ภูเขาฆาฏกะออกไปประมาณ ๑ โยชน์โดยรอบ บ้างยืนอยู่บนภูเขา บนยอดไม้ และบนอากาศ ยังรัศมีของตนให้โอภาษรุ่งเรืองสุกใสยิ่งกว่าแสงพระอาทิตย์ในกลางวัน ยังภูเขาฆาฏกะ ภูเขาอื่น ๆ และหมู่ไม้ตลอดจนภาคพื้นดินในบริเวณรอบภูเขาฆาฏกะ นั้น ให้สว่างไสวไปทั่ว นายพรานฆาฏกะและบริวารก็เกิดความสดุ้งกลัวว่าไฟป่าจะเกิดมีขึ้นแล้ว ต่างพากันตระเตรียมจะอพยพหลบภัย ไม่มีใครที่จะกล้าขึ้นไปทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ประทับอยู่ ณ ใต้เงื้อมแห่งภูเขานั้น ครั้นเวลารุ่งสว่างนายพรานฆาฏกะพร้อมด้วยบริวาร จึงพากันไปเฝ้าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วทูลถาม พระองค์ได้ทรงเล่าถึงความที่เหล่าเทพยดา อินทร์พรหมทั้งหลายมาเข้า

เจ้าพระองค์แสงสว่างที่เวียนวงไปทั่วภูเขาฆาฏกะนั้น คือรัศมีของเหล่าเทพยดาทั้งหลายนั้น นายพรานฆาฏกะกับบริวารก็เห็นจริง และพากันนั่งประณมมือส้องสาธุการ สรรเสริญในความใหญ่ยิ่งของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วก็พากันทูลถามถึงเพศและภาวะของพระองค์ ตลอดจนการมาพักแรมอยู่ ณ ภูเขาฆาฏกะนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงถึงประวัติของพระองค์ นับตั้งแต่เป็นเจ้าชายสิทธัตถะอยู่ในนครกบิลพัสดุ ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูตทั้ง ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และบรรพชิต แล้วจึงเสด็จออกบรรพชา ได้ทรงแสวงหาพระสัมมาสัมโพธิญาณอยู่ ๖ ปี จึงได้ตรัสรู้เป็นชินศรีสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วก็เที่ยวแนะนำสั่งสอนประชาชนให้ได้สำเร็จซึ่งมรรคและผลตลอดมา การที่ตถาคตได้มุ่งหน้ามาขอพักอยู่ ณ ที่นี้ ก็ด้วยปรารถนาที่จะอนุเคราะห์พวกท่านให้ได้พบแสงสว่างของธรรม อันจะน้อมนำให้ท่านทั้งหลายได้สำเร็จ

ซึ่งมรรคและผล ทำตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส ซึ่งในที่สุดจะได้บรรลุถึงซึ่งความสุขอันสูงสุด พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระดำรัสตรัสถามความเป็นไปของนายพรานและบริวารทั้งปวง ซึ่งนายพรานและบริวารก็กราบทูลถวายตามความจริงทุกประการ พระผู้มีพระภาคจึงมีพระพุทธบรรหาร ตรัสแสดงโทษของการฆ่าสัตว์ว่าเป็นไปเพื่อเวรภัย แล้วทรงแสดงถึงการงดเว้นโดยที่มีหลักในใจว่า

สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺฑสฺส สพฺเพสํ ชีวิตํ ปิยํ อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา น หเนยฺย น ฆาฏเย.

ซึ่งแปลความว่า

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงย่อมสดุ้งกลัว ต่ออาชญา ชีวิตย่อมเป็นที่รักของสัตว์ทั้งหลาย ทั้งสิ้น บุคคลทำตนให้เป็นอุปมาดังนี้แล้ว ไม่ควรเบียดเบียฬ และไม่ควรฆ่า ดังนี้

มีอธิบายว่า สรรพสัตว์ในโลกนี้ ย่อมมีความสะดุ้งกลัวต่อการถูกทำร้าย แม้จะไม่ถึงซึ่งความตายก็ตาม และย่อมมีความรักชีวิตของตัวทั่วถึงกัน ควรเราท่านจะพิจารณานำความรู้สึกอันนี้เปรียบเทียบกับตนดู ก็จะรู้แน่ว่าไม่ควรแท้ที่จะเบียดเบียฬ และล้างผลาญซึ่งกันและกัน

(พรานฆาฎกะทูลขอบรรพชา)

นายพรานฆาฎกะ และ บริวาร ได้ ฟังพระพุทธโอวาทดังนี้แล้วก็บังเกิดความเลื่อมใส โดยเพฉาะนายพรานฆาฎกะ ได้มี จิตต์ ใจน้อมไป ในบรรพ ชา จึงทูลถึงความปรารถนา อัน นี้ ให้พระผู้ มีพระ ภาค ทรงทราบและโปรดประทานบรรพชา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงยังพรานฆาฎกะให้ ได้บรรพ ชา ด้วยเอหิภิกขุ อุปสัมปทาวิธี มีเพศเป็นภิกษุใน พระบวร พุทธศาสนา การบรรพชาของภิกษุฆาฎกะครั้งนี้ ย่อมทำจิตต์ ใจของประชา

ชนในตำบลฆาฏกะนั้น ให้หันเข้าสนใจในพระพุทธศาสนา สำหรับบุตรและภริยาของนายพรานก็ได้แสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา ขอถึงซึ่งพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต บรรดาญาติมิตรและบริวารของภิกษุฆาฏกะบางส่วน ก็เลื่อมใสแสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา แต่บางส่วนก็ยังมีท่าเพิกเฉยอยู่

(พระภิกษุฆาฏกะสำเร็จพระอรหัตต์)

สตฺถา สมเด็จพระบรมครู เมื่อได้ทรงประทานบรรพชาแก่พระภิกษุฆาฏกะแล้ว พระองค์ก็ทรงแนะนำพระกัมมัฏฐาน ให้ภิกษุฆาฏกะได้ปฏิบัติ อนุวัตรตามอัธยาศรัย ไม่นานเท่าใดพระภิกษุฆาฏกะก็ได้หยั่งจิตลงสู่วิปสฺสนาธรรม กำจัดกิเลศ คือ ราคะ โทษะ โมหะ ออกจากขันธสันดานดังต้น กล้วย ที่ ถูกฟาด ฟัน ด้วยดาบ อันคม กล้า พระภิกษุฆาฏกะ ก็ได้บรรลุซึ่งพระอรหัตตผล เป็นพระอริยบุคคล ผู้ประเสริฐ ใน พระ บวร พุทธ ศาสนา

พระฆาฏกะเถระ ได้เปล่งอุทานวาจา ในเมื่อตน ได้บรรลุพระอรหัตตผลว่า

อหํ ปุพฺเพ จิรํ มุโฬฺห พหูสตฺเตว ฆาฏโก
อิทานิ สทฺธมฺมํ ญตฺวา น ปุน อตฺถากโร
วิมุตฺโต สพฺพทุกฺเขหิ วิหรามิ สุขํ วต

ซึ่งแปลความว่า

แต่ก่อนนี้ เราเข้าใจผิดมานาน ได้กระทำการฆ่าสัตว์เสียเป็นอันมาก บัดนี้ เรารู้พระสัทธรรมแล้ว เราไม่กระทำเช่นนั้นอีกต่อไป เราได้หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงแล้ว เราอยู่เป็นสุขสบายหนอ !

เมื่อพระฆาฏกะได้สำเร็จพระอรหัตต์แล้ว ก็อภิรมย์อยู่ในวิมุตติสุขตลอด ๓ วัน

(พระพุทธเจ้าทรงนิรมิตรพระพุทธฉายแล้ว เสด็จกลับพระวิหารบุพพาราม)

อถโข ภควา ครั้งนั้น สมเด็จพระผู้มีพระ

ภาคจึงตรัสเรียกพระฆาฏกะเถระมา แล้วมีพระพุทธฎีกาตรัสอำลาว่า "ดูกร ฆาฏกะ ตถาคตได้ประทานอมตธรรมให้แก่เธอแล้ว และเธอก็ได้บริโภคอมตธรรมนั้นแล้ว ตถาคตจะได้อำลาเธอกลับไปยังบุพพารามวิหาร ณ กาลบัดนี้" พระฆาฏกะเถระได้ฟังพระพุทธฎีกาแล้วก็ทูลขอพระวโรกาสโดยเสด็จไปด้วย แต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคไม่ทรงอำนวยตามที่ทูลขอนั้น ทรงมีพระพุทธฎีกาให้พระฆาฏกะเถระอยู่ประจำยังฆาฏกะบรรพตนี้ เพื่อจะได้ทำหน้าที่แนะนำสั่งสอน ญาติ มิตร บริวาร และประชาชนให้ละเสียซึ่งอกุศลทุจริต ประกอบกิจแต่ในทางที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ ทั้งแก่ตนและบุคคลอื่น พระฆาฏกะเถระไม่อาจที่จะฝ่าฝืนขืนพระพุทธฎีกาได้ จึงกราบทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงประทานสิ่งหนึ่งสิ่งใดไว้เป็นอนุสาวรีย์ที่ระลึกถึง พระผู้มีพระภาค จึงทรงกระทำพระปาฏิหารอธิษฐานให้พระฉายาลักษณ์ของพระองค์ปรากฏอยู่ณ

เงื้อมผาแห่งฆาฏกะบรรพต ซึ่งปรากฏอยู่จนตราบเท่าทุกวันนี้ แล้วพระองค์ได้มีพระพุทธฎีกาตรัสแก่พระฆาฏกะเถระว่า ดูกรฆาฏกะ ตถาคตได้อธิษฐานฉายาลักษณ์ไว้แทนตัวแล้ว ณ เงื้อมผานี้ ถ้าผู้ใดมีความปรารถนาที่จะเห็นฉายา ของตถาคตแล้ว ก็ให้พากันมาดูได้ ณ สถานที่แห่งนี้ การได้เห็นฉายาของตถาคตนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขเป็นอันมาก เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงอานิสงส์ของการ ดู การเห็น พระ–พุทธฉายาลักษณ์เช่นนี้แล้ว พระองค์ก็อำลาพระฆาฏกะเถระเสด็จนิวัตรกลับไปสู่ บุพพาราม มหา วิ–หาร โดยอธิษฐาน ซึ่งพุทธาธิฤทธิ์ล่องลอยไปในท่ามกลางอากาศเวหา

(พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมปรารภพระภิกษุ
ฆาฏกะ)

สมฺมาสมฺพุทฺโธ เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จถึงพระวิหารบุพพารามแล้ว พระองค์

ได้ทรงเล่าเรื่องนี้ให้พระมหาโมคคัลลานะ และพระภิกษุทั้งหลายฟัง อเถกทิวสํ อยู่มา ณ กาลวันหนึ่ง พระภิกษุทั้งหลายพากันสนทนาว่า ฆาฏกะภิกษุนั้น ได้เคยกระทำบาปหยาบช้ามาเป็นอันมาก ยากที่จะหนีบาปให้พ้นไปได้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคตรัสถามพระภิกษุทั้งหลายถึงเรื่องการสนทนา ต่างก็กราบทูลเรื่องให้ทรงทราบทุกประการ พระองค์จึงได้ทรงประทานพระพุทธฎีกาว่า ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ฆาฏกะภิกษุนั้น แม้จะได้ทำบาปไว้เพราะความเขลาในตอนต้น แต่ภายหลังได้ทำกุศลจนถึงได้บรรลุพระอรหัตต์ จัดว่าเป็นผู้พ้นจากชาติชราพยาธิ และมรณทุกข์ทุกประการ แม้กรรมเก่าจะได้ติดตามล้างผลาญในกาลต่อไป ก็หมดวิสัยที่จะสนองผลพ้นโอกาสและเวลา เมื่อจะทรงแสดงพระสัทธรรมเทศนา อนุวัตรตามที่เหตุเกิดขึ้นนี้ จึงได้มีพระพุทธฎีกาตรัสเป็นพระคาถาว่า

ยสฺส ปาปํ กตํ กมฺมํ กุสเลน ปหียติ
โสมํ โลกํ ปภาเสติ อพฺภามุตฺโตว จนฺทิมา

ซึ่งแปลความว่า

บุคคลใด ทำกรรมเป็นบาปไว้ แล้วละเสียได้ด้วยกุศล บุคคลนั้นย่อมยังโลกนี้ให้สว่าง ดุจดังพระจันทร์ ที่แย้มออกจากกลีบเมฆยังโลกให้สว่าง ฉนั้น

อธิบายว่า คนใดไม่เลือกว่าจะเป็นหญิง หรือชาย เป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิต แม้จะได้ทำบาปหรือทุจริตมาในกาลก่อน แต่ภายหลังผันผ่อนทำทำกุศลหรือสุจริตได้ คนนั้นย่อมจะเสื่อมคลายละวางห่างจากบาปนั้น เป็นอันว่าทอดทิ้งบาปเสียได้ เขาก็จะบริสุทธิสอาดปราศจากความชั่วไป ผ่องใสสว่างทั้งในส่วนตนและทั้งในส่วนบุคคลอื่น ที่มาเกี่ยวข้อง เสมือนด้วยพระจันทร์อันขาวผ่องผ่านพ้นจากกลีบเมฆ ย่อมส่องตัวเองให้ดีเรกเลิศใน

ท้องฟ้า และยังพื้นโลกให้แจ่มจ้าด้วยแสงจันทร์ ฉนั้น เมื่อสมเด็จพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจบลงแล้ว บริษัทที่มาประชุมฟังกันอยู่ ณ ที่นั้น ก็ได้สำเร็จมรรคและผลเป็นจำนวนมาก เรื่องที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงนิรมิตรพระพุทธ-ฉายที่ภูเขาฆาฏกะก็จบลงเพียงเท่านี้

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์การพิมพ์พาณิชย์
ข้างกระทรวงมหาดไทย พระนคร
นายชื้น แจ้งคำขำ
ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๔๙๕